TEMA: KJØNN

Åndelig like, men sosialt ulike

KOPTISK-ORTODOKSE KJØNNFORESTILLINGER

Kopternes forestillinger om kjønn kan skjematisk oppsummeres i tre punkter:

- 1) Gud har skapt menn og kvinner som likeverdige, men forskjellige, og komplementære kjønnsroller er derfor det eneste naturlige.
- 2) I åndelig forstand er menn og kvinner like og har de samme muligheter til å oppnå frelse.
- 3) Kjønn kan transcenderes.

Berit Thorbjørnsrud er 1. amanuensis ved Institutt
for kulturstudier ved Universitetet i Oslo.

trekk jeg vektlegger er hegemoniske i den forstand at også de koptere som tolker og handler forskjellig må legitimere dette gjennom å argumentere *mot* disse trekkene. En kopter som for eksempel forkaster kjønnes naturlige komplementaritet kan ikke bare argumentere for likhet; han/hun må hele tiden argumentere i forhold til den hegemoniske forståelsen av komplementaritet. Denne skissen kan derfor gjøre krav på *en form for* allmenngyldighet blant kopterne.

Kopterne – hvem er det?

Kopterne er medlemmer av Den koptisk-ortodokse kirke som har sitt hovedsete i Egypt. Denne kirken som er en av verdens eldste, har inntil de siste tiårene hovedsakelig fungert som en egyptisk nasjonal kirke. Koptiske kirker eksisterer også i Sudan og i Etiopia, men i Etiopia er den nå organisatorisk uavhengig av den egyptiske. I sammenheng med de siste tiårenes migrasjon har det imidlertid blitt etablert koptiske kirker i en rekke land som for eksempel England, Frankrike, USA og Australia. Landet Egypt har imidlertid fortsatt en særegen plass i koptisk verdensforståelse, hvilket har sammenheng med historien om Den hellige families flukt gjennom Egypt og Jomfru Marias angivelige spesielle takknemlighet og kjærlighet til det egyptiske folk.¹

Den koptiske kirke er en selvstendig kirke, men den inngår som en del av den ortodokse kirkefamilien. Den har sin egen pave: i dag Shenouda III, og den har sitt eget særpreg. På grunn av stridigheter mellom de ulike kirkesamfunnene i kristendommens tidlige historie isolerte Den koptiske kirke seg. Isolasjonen ble senere

TEKST: Berit Thorbjørnsrud

FORESTILLINGEN OM KJØNN som noe som både er gitt – og derfor naturlig – og som likevel kan transcenderes legger et grunnlag for en særegen og dynamisk forståelse av kjønn. I det følgende vil jeg legge fram en skisse av koptisk teologisk forståelse av kjønn og av hvordan dette praktiseres.

Kopternes fortolkninger av kjønn og deres kjønnspraksis påvirkes selvsagt av mange ulike faktorer som økonomi, utdanning, bosted, grad av kirkenærhet, osv. Det må derfor understrekes at min skisse av koptisk kjønnsteologi baserer seg på de fortolkninger som dominerer kirkehierarkiet, og at kjønnspraksisen baserer seg på data fra mitt feltarbeid blant kirkenære koptere tilhørende middelklassen i en forstad til Kairo (1989, 1999). Med disse forbehold i mente vil jeg likevel argumentere for at de

forsterket gjennom muslimenes okkupasjon av Egypt. Kopterne ble gradvis en minoritet som i dag både er en integrert del av det egyptiske samfunn samtidig som de utsettes for noe formell og en god del mer uformell diskriminering.

Kopterne deler den muslimske majoritetens livsbetingelser og problemer. De fordeler seg på alle sosiale lag, hvilket vil si at flertallet er fattige slik flertallet av muslimene er det. I tillegg til alle de utfordringer og problemer som muslimene må forholde seg til, må også kopterne forholde seg til sin posisjon som akseptert, men likevel ikke helt akseptert.

Gjennom 1400 års samliv har kopterne og muslimene utviklet en rekke fellestrekk, blant annet i forhold til forståelse av kjønn, ekteskap og familie. Samtidig legger kopternes særegne teologi grunnlag for forskjeller i forhold til ideer om kjønn som man ikke nødvendigvis vil oppdage før man befinner seg i koptisk definerte sammenhenger. I felles sammenhenger fokuserer kopterne generelt på egen likhet med muslimene; forskjellighetene markeres derimot innad. Denne måten å forholde seg til den dominerende majoriteten er hva forskeren Wakin (1963) har betegnet som *quietism*.

Først på femtitallet gjenopptok Den koptiske kirken kontakt med globale kirkeorganisasjoner. Kopterne var inntil dette utelukket fra den interkirkelige teologiske debatt, utviklingen av kildekritiske lesninger av de hellige tekster og reformer av ritualer som har påvirket mange andre kirkesamfunn. Selv om Den koptiske kirken i dag deltar i dialog med andre kirkesamfunn holder den i stor grad fast ved sin selvoppfattelse som forskjellig fra andre kirker fordi "den holder fast ved det opprinnelige budskap". Kirkelig uforan-

derlighet er derfor en kilde til stolthet for kirkenære koptere.

Koptisk teologi er konservativ; den er basert på ideen om at Bibelen helt og udelelig er Guds ord. Det gamle testamentet – og dermed Moseloven – tillegges stor vekt, og dette har stor betydning for kjønnsforståelsen. Kildekritiske lesninger av Bibelen som i noen kirkesamfunn har skapt et grunnlag for aksept av kvinnelige prester, homofile, uvigslet samliv og skilsmisse, vekker derfor stor forskrekkelse innad i det koptiske kirkehierarki – og blant koptere flest. Et grunnleggende premiss for Den koptiske kirke er det fortsatt at man ikke refortolker Guds ord for å lette menneskers liv i denne verden. I stedet for å unngå det vanskelige er det menneskets plikt å leve med og lære seg å håndtere det vonde på en slik måte at det bringer en nærmere Gud. Pave Shenouda III formulerer det slik: "I am not about to bend religion because of human interest." (Middle East Times 4-10/7-97).

Den koptiske kirkens kjønsteologi

"Man is not preferred nor woman but the deeds of every person may put him first or last. Before God in their deeds they are equal. But in their properties, in their responsibilities, they are different." (Pope Shenouda III 1993:46).

Den grunnleggende ideen er at mann og kvinne er skapt som forskjellige, men sosialt likeverdige og samtidig like for Gud. Kvinner og menn kan ut fra deres gudegitte forskjeller ha delvis ulike veier mot frelse, men deres prinsipielle adgang til frelse er lik. Kjønnenes likeverd begrunnes i en særegen tolkning av skapelsesberetningen og syndefallet.

Eva ble skapt av Adams ribbein. Ifølge Den

koptiske kirke synliggjør dette hennes likeverd.

“It is often said that God took Eve not from Adam’s head so as to be superior to him, nor from his leg, so as to be inferior. He took her from Adam’s side to be an equal counterpart to him.” (Bishop Mousa, Youth & Family Life, undated:8).

Eva tillegges ikke i deres tolkning av syndefallet mer skyld enn Adam; de lot seg begge friste og begge kjønn må derfor hver på sin måte sone for dette; Adam gjennom å arbeide og slite for å forsørge sine; Eva gjennom å føde i smerte. Konfrontert med tolkninger som tillegger Eva mer skyld, synes koptiske prester å oppfatte dette som et angrep på Adam som mann: for hva slags mann ville Adam vært hvis han lot seg friste av Eva uten å ville det selv?

Den koptiske kirken hevder i likhet med andre mer dominerende grupper i Midtøsten at kjønnene er skapt biologisk og emosjonelt forskjellige og at komplementære kjønnsroller derfor er det naturlige. Menn er fysisk sterkere og mer rasjonelle enn kvinner og passer derfor til å forsørge, beskytte og representere egen familie i den offentlige sfære. Kvinner er svakere, mer emosjonelle og mindre rasjonelle enn menn, men samtidig har de mer hjertevarme og større tålmodighet og passer derfor bedre til å stelle hjem, oppdra barn og ivareta hjemmet som en koptisk arena.

Ideen om kjønnskomplesmentaritet forhindrer likevel ikke kirken i å ha et sterkt fokus på skolegang og utdanning for begge kjønn. Kirkeledelsen aksepterer ikke forestillinger om jenters skolegang som mindre viktig enn gutters. I praksis investerer også kirken betydelige ressurser i ekstraundervisning for å øke lavklassebarns – jenters som gutters -sjanser til å

lykkes. Ideen om komplementaritet generelt, og grad av rasjonalitet spesielt, synes med andre ord ikke å omfatte en ide om ulike intellektuelle evner.

Kirken aksepterer også helt klart kvinnelig lønnsarbeid selv om mannen forutsettes å være hovedforsørger. Kirkeledelsen kjenner svært godt folks økonomiske problemer og anerkjenner behovet for at mange kvinner fortsetter med lønnsarbeid også etter at de har fått barn. Ved at dette betegnes som at kvinner *hjelper* sine menn utfordres heller ikke ideen om det *egentlig* naturlige. Kirken aksepterer også at kvinner med høy utdanning jobber selv om det strengt tatt ikke er nødvendig. Dessuten ønsker kirken at kvinner gjør frivillig tjeneste i sine lokalkirker, hvilket også trekker kvinnene ut av hjemmene. Kirkeledere påpeker også det urettferdige i at mange kvinner blir dobbeltarbeidende og oppfordrer derfor menn til å *hjelp*e sine koner med hjem og barn. Men til tross for denne fleksibiliteten er det klart at kirken fastholder hjemmet som kvinners primære ansvar og at menn fortsatt må bære det primære ansvar for familiens økonomi. Skal familien forbli en harmonisk kristen enhet, oppfordres kjønnene til å hjelpe hverandre og å samarbeide. På en skute bør det likevel ikke være mer enn én kaptein og ved uenighet hevdes det at mannens autoritet bør gis forrang.

Begjær, frelse og kjønnenes ulike plikter

Gjennom syndefallet kom det ukontrollerte begjæret inn i menneskenes liv. “Then came the pressure of lust. Instead of living in a pure spiritual love, Adam and Eve fell under the grasp of sensuality. (..) Humanity was stricken by corruption.” (Bishop Moussa 1983:5). Dette skapte en splittelse

mellom kropp og sjel; "the spirit is attempting to battle the body, and the body is attempting to battle the spirit." (Thorbjørnsrud 1999:2). Splittelsen må overvinnes for at mennesket skal bli frelst. I kirken formuleres dette som at man må lære å *kontrollere kroppen for å frigjøre sjelen*. Begjæret etter sex, mat, drikke, luksus, hvile – alt som kan friste mennesket bort fra hva som betegnes som *livets vei* eller *Guds vei*, må man lære å kontrollere og i siste instans eliminere. Å velge Guds vei innebærer å følge kirkens regler for kristen livspraksis, det vil si at man deltar i sakramentene og andre kirkelige handlinger, man faster, ber, leser i Bibelen, valfarter til hellige steder og for øvrig lever et liv i pakt med kristen moral. Kristne skal ære sine foreldre, ta ansvar for sin familie, omgås det motsatte kjønn med respekt og danning og la all seksuell aktivitet være forbeholdt ekte-skapet. Kle seg ærbart, studere og arbeide med flid, samt være gode lovlidige samfunnsborgere vektlegges også. Reglene er kjønnsnøytrale, men fordi kjønnene oppfattes som ulike kan de likevel få forskjellige konsekvenser for menn og kvinner.

Den koptiske kirken følger i egen oppfattelse hele Moseloven, men i praksis er det likevel bare et utvalg av renhetsforskriftene som holdes i hevd. Kirken har sterkt fokus på nattverdssakramentet og de troende oppfordres til å delta jevnlig. For å få adgang må imidlertid de troende skrive jevnlig, faste i ni timer (i forhold til både mat, drikke og sex) og forberede seg mentalt. Den troende må heller ikke ha noen rennende kroppsvæsker fordi man da frykter at Jesus blod kan renne ut sammen med disse kroppsvæskene. Har man åpne sår, er man syk og frykter å kaste opp, eller har man menstruasjon eller post partum blød-

ninger kan man ikke delta (Thorbjørnsrud 1999:360).² Igjen, disse reglene er kjønnsnøytrale, men fordi kvinner har faste perioder hvor de har rennende kroppsvæsker får disse forbudene sterkere utslag for dem enn for de fleste menn. Hvorvidt kvinner oppfatter reglene som en urettferdig begrensning er en annen diskusjon.

Oppfattelsen av rennende kroppsvæsker som en fare for det hellige får dessuten konsekvenser i forhold til hvem som kan forrette sakramentene. Tatt i betraktning at friske kvinner jevnlig menstruerer og helst føder, i hvert fall 2-3 ganger, oppfattes dette å umuliggjøre at de kan fungere som prester eller i det hele tatt delta i forretelsen av sakramentene. Kvinner oppfordres – på linje med menn – til å delta i kirken, fungere som frivillige tjenere, samt sitte i kirkenes styrer (selv om det synes å være sjelden at noen faktisk gjør det). De kan imidlertid ikke utføre sakramentale handlinger, heller ikke kan de gå inn i det aller helligste rommet der nattverdsmiraklet gjennomføres etter at de har kommet i puberteten. Kirkens rituelle liv ivaretas altså utelukkende av menn.

Som ansvarlige for hjemmet er det imidlertid kvinnene som gjør familiemedlemmene i stand til å ivareta sine plikter i forhold til den kirkelige årssyklus. Det er kvinnene som skaper og opprettholder hjemmet som en koptisk arena, som kalles *den lille kirken*.³ Kvinnene har ansvaret for at hjemmet har et koptisk visuelt utseende gjennom bruk av helgenbilder, og lignende. Kvinnene opprettholder skillene mellom det rene og det urene, de gjør medlemmene i stand til å overholde den meget omfattende fastesyklusen gjennom å servere riktig mat, og ikke minst er

det kvinnene som har hovedansvaret for den private feiringen av kirkefestene. I tillegg til dette er det kvinnene i kraft av å være mødre som tillegges hovedansvaret for å oppdra barn som gode koptere. Selvsagt pålegges det mennene å skaffe penger til at kvinnene kan utføre sine oppgaver, men det er likevel kvinnene som har ansvaret for den rituelle aktiviteten.

Kun menn – det vil si noen utvalgte menn – kan ha ansvaret for å ivareta den rituelle praksisen i kirken. I prinsippet kan alle kvinner tillegges ansvaret for å opprettholde den private utøvelsen av koptiske ritualer. Slik sett kan man si at det er *noen menn og alle kvinner* som bærer ansvaret for

*Det er kvinnene som skaper og
opprettholder hjemmet som en koptisk
arena, som kalles “den lille kirken”.*

at den koptiske kirke skal opprettholdes som et levende fellesskap. Kvinners betydning for utøvelse av religiøse ritualer og reproduksjon av det religiøse kosmos overses svært ofte. Det eksisterer en utpreget tendens til at man bare fokuserer på de religiøse oppgaver menn ivaretar. Kvinners manglende muligheter for å ivareta disse blir ofte tolket som et tegn på undertrykkelse. Det kan selvsagt være relevant, men det er samtidig viktig å fokusere like sterkt på hvilke oppgaver kvinner faktisk ivaretar og hvordan disse vurderes innad i gruppen.⁴

Ærbarhet, ære og Guds grenser

Seksuelt begjær, som begjær helt generelt, må man lære å kontrollere for å kunne

oppnå frelse. Til forskjell fra muslimene som generelt oppfatter seksuelt begjær som noe iboende menneskelig og derfor kontinuerlig, definerer Den koptiske kirken det som noe som ideelt sett bør elimineres. Kirken har sterke monastiske tradisjoner og sølibatet framholdes som et ideal for de som kan klare det. Alle koptere står overfor et avgjørende livsvalg: å bli “i denne verden” for å gifte seg eller “å forlate denne verden” gjennom å gå i kloster. Selvsagt er det bare de færreste som velger klosterlivet, men det er verdt å merke seg at klosterlivets popularitet har økt de siste tiårene. Til forskjell fra de fleste andre kirkesamfunns klostre strever de koptiske klostrene i dag med plassmangel; det er veldig mange – høyt utdannede unge – som søker plass. Flertallet ønsker likevel å gifte seg og få barn, hvilket inkluderer seksualitet.

Den koptiske kirken har et ambivalent forhold til seksualitet; det er både noe man må lære å kontrollere og helst eliminere, og noe som hører det naturlige ekteskapet til hvis man ønsker barn. Pave Shenouda III uttrykker det slik: “some persons who have full love of God may not practice such matters very frequently.” (1993:24). Samtidig skriver paven at det er greit å ha sex – i ekteskapet – slik at “Satan does not tempt you because of your lack of self-control” (1.kor.7:5, I ibid). Kirken aksepterer også bruk av prevensjon og aksepterer følgelig at gifte har sex løst fra ønsket om befruktning.

Det kreves av begge kjønn at de er seksuelt avholdende inntil de gifter seg og monogame senere. Det eksisterer bare to årsaker til at et ekteskap kan oppløses: at en av partene konverterer til en annen religion eller er seksuelt utro.⁵ Likeledes kan begge parter få ekteskapet annullert hvis de

oppdager at ektefellen ikke er jomfru. Disse reglene er prinsipielt kjønnsnøytrale, men av fysiske årsaker er det selvsagt vanskeligere å fastslå om en mann er jomfru enn en kvinne. Sosialt sett har det vanligvis også alvorligere konsekvenser for en kvinne som avsløres som seksuelt erfaren. Uavhengig av kirkelig teologi representerer en kvinnes seksuelle vandel grunnlaget for hennes families ære. Ødelegger hun denne avslører hun samtidig at familiens menn ikke er i stand til å beskytte henne verken mot hennes eget begjær, eller mot andre menn. Dette utfordrer deres rykte som

*Hvis man har “Jesus i sitt hjerte”
vil man ikke lenger forstyrres av synet
av det motsatte kjønn.*

menn og de bør foreta seg noe for å vise omverden at de likevel er i kontroll. Til tross for en klart voldspreget retorikk om at ødelagt ære må vaskes med blod, synes det klart at dette sjelden realiseres i praksis.⁶ Frykten for at vold kan følge av utfordret ære, bidrar imidlertid til at mange koptiske prester bistår kvinner som har rotet seg bort fra Herrens vei med jomfruhinneoperasjoner, abort og/eller ekteskap. Selvom dette klart strider med kirkens teologi, ønsker prestene å unngå at problemer i menigheten ekskalerer. De begrunner dessuten sine valg med henvisning til Jesus som tilga syndere. De sier: Hvis Jesus kunne tilgi synderinnen, hvorfor skulle ikke vi? Gjennom å bistå en synder i nød, håper prestene selvsagt at hun skal “fall into the hands of God.” (Father Meskeen 1980:10). Det vil si; hun angrer og endrer

sin livsførsel slik at hun kan følge Guds vei.

Det er foreldrenes plikt å oppdra sine barn til å utvikle bluferdighet, det vil si å bli sjenerte og derfor dekke seg til på sømmelig vis. De må også lære å omgå det motsatte kjønn med respekt og dannelse slik at fristelser ikke oppstår. Men til tross for en lang forhistorie hvor kopterne har ivaretatt dette på samme måte som muslimene, velger kopterne i dag strategier som gjør dem mer forskjellige fra majoriteten.

Koptiske kvinner og menn har tradisjonelt ivaretatt sin bluferdighet ved å iføre seg de samme klær som muslimene. Menn har brukt de samme tradisjonelle klesplagg og/eller skiftet til utenlandske klær i forhold til utdanning og type lønnsarbeid, og så videre. Likeledes har koptiske kvinner fulgt de samme mønstre for slør /ærbarhetsklær/utenlandske klær som de muslimske helt fram til syttitallet da *det nye sløret* ble introdusert av islamistene. Fortsatt i dag bærer kvinner på landet og urbane lav-klassekvinner uten utdanning de samme typer svarte overtrekksklær eller fot-sidige gallabeyaer, og håret dekkes uten unntak. Med mindre man kan identifisere religionsspesifikke smykker eller den lille korstatoveringen de fleste koptere har på innsiden av det høye hånleddet, kan man ikke identifisere hvem som er muslim eller kristen. I dag eksisterer det for øvrig en klar forskjell på svært mange *utdannede* kvinners klesdrakt.

Den islamistiske utgaven av sløret ble straks definert som et islamsk symbol; sløret var ikke lenger et kvinnelig symbol på ærbarhet, men et symbol på en *muslimsk* kvinnes ærbarhet. Senere har *dette sløret* blitt adoptert av store grupper langt utenfor islamistenes rekke. Gjennom dette har det nye sløret fått mange nye utforminger og

dets meningsinnhold har blitt delvis endret. Slørets religiøse signifikans som symbol på muslimsk identitet har imidlertid forblitt uendret. Dette sløret er dermed utilgjengelig for koptiske kvinner. Å bære det ville gjøre dem helt usynlige (som kristne) i det offentlige rom. Koptiske kvinner konfronteres med de samme identitetsproblemer som har fått muslimske kvinner til å velge det nye sløret. Som en konsekvens av dette deltar mange i parallelle former for religiøse revitaliseringsprosesser, men de ønsker ikke å se ut som om de er muslimer. I og med at flertallet av utdannende muslimske kvinner nå bærer slør, blir koptiske kvinner mer og mer *synlige* i det offentlige rom. Spørsmålet om slør er også et av de få temaer som inspirerer kirkens representanter til å konfrontere majoriteten; de aksepterer ikke det press som enkelte islamister legger på koptiske kvinner for å få dem også til å bære slør. Redde for sosial uro har dette straks blitt fulgt opp av muslimske skoleledere og politikere som på dette punktet har inntatt en sjelden offensiv holdning på vegne av den kristne minoriteten.

Motstanden mot slør skyldes heller ikke bare frykten for usynliggjøring, den skyldes også kirkens forståelse av begjær og frelse som er forskjellig fra vanlige muslimske ideer. Den koptiske kirken fokuserer som nevnt på at begjær er noe man kan lære å kontrollere. Hvis man har *Jesus i sitt hjerte* og overholder reglene for religiøs praksis, vil man ikke lenger forstyrres av synet av det motsatte kjønn. Da er det ikke lenger nødvendig for kvinner å dekke håret; de friserer seg ikke lenger for å tiltrekke seg menns blikk og menn kan uansett motstå synet av vakkert kvinnehår. Man oppfordres selvsagt til å kle seg sømmelig, men

kirken og koptere generelt aksepterer langt mer kroppsnære plagg som lar større deler av kroppen være synlige, enn det som gradvis har blitt normen blant muslimer tilhørende samme sosiale lag. I kontrast til hva som i utgangspunktet var en slags islamistdrakt, er nå det å være "avkledd" i ferd med å bli et symbol på at man er koptisk.

Det samme gjelder oppfattelsen av hvilke former for segregasjon som er nødvendige. Begge kjønn har alltid blitt oppfordret til å delta i kirken, selv om de – både før og nå – sitter på hver sin side av kirkerommet og mottar nattverden i separate rom. Kirken er likevel – i motsetningen til moskeen – en fellesarena. Kopterne har forøvrig praktisert de samme segregasjonsregler i hjemmet og i offentlig sfære som muslimene i Egypt. I dag studerer og arbeider menn og kvinner, uansett religiøs tilhørighet, sammen. Islamistene kjemper imidlertid for en sterkere grad av segregasjon og argumenterer for at dette er nødvendig for at Guds krav til ærbarhet skal kunne overholdes. Dette strider mot Den koptiske kirkens lære.

Den koptiske kirken er opptatt av å beskytte medlemmene mot fristelser og bevare deres ærbarhet. Samtidig baserer den sin frelseslære på muligheten for, og nødvendigheten av at individet selv lærer å kontrollere sitt begjær. Gjennom *åndelig arbeid* kan man problemfritt lære å omgås det motsatte kjønn. Den koptiske kirkens åndelige helter ble i følge historiene om dem, fristet på alle mulige måter uten at det i det hele tatt påvirket dem.⁷ Disse anvendes som forbilder for dagens koptere.

En muslimsk kvinnes religiøse utvikling hemmes ikke om hun ikke deltar i moskeen, men det er umulig å leve som en

god koptisk kvinne uten å delta i sakramentene. Det vil si å delta i kirken. Koptere må derfor delta i kjønnsblandede fora, og det bør de av hensyn til sin mulige frelse. I kirkene veksler aktivitetene mellom å være segregerte og blandet; rituelle handlinger er alltid felles, men møter og studiegrupper kan være segregerte. Tillatelsen til å omgås det annet kjønn i friere former avhenger av ens egen evne til å opptre dannet og respektfullt. Biskopen i det distriktet hvor jeg gjorde feltarbeid hadde for eksempel som klart program å trene menn og kvinner, særlig de unge, i tettere samhandling. Han utfordrer de mer konservative kjønnsnormene i menigheten, og prøver kontinuerlig å utvide mulighetene for samhandling på tvers av kjønnsgransene. Dette begrunner han med en frelseslære som fokuserer på muligheten for å eliminere det syndefulle begjæret som gjør kjønnene potensielt farlige for hverandres ærbarhet og senere frelse.

Kjønnskomplesmentaritet og frelse

Hvis en ubeslektet kvinne og mann er alene sammen, er det alltid en tredje tilstedet, nemlig djevelen. Denne formuleringen refereres fra hele Midtøsten. Meningen er også alltid den samme: det vil bli sex. Kjønnenes iboende tiltrekning anses som sterkere enn individets selvkontroll. Ergo har kollektivet blitt tillagt ansvaret for å iverksette tiltak som skulle kunne beskytte enkeltindividet. Vanlige tiltak har blant annet vært segregasjon og ærbarhetsplagg. Hvis illegitim sex likevel har forekommet har hovedansvaret blitt tillagt kvinnen.

Denne forståelsen av kjønn som har bidratt til å begrunne og legitimere ideen om kjønnenes komplementaritet, utfordres i dag gjennom sterke sosiale endringspros-

esser. Kvinner utdanner seg og deltar i lønnsarbeid i stadig økende antall. Dette har underminert tidligere segregasjonsregler; samfunnet kan ikke lenger deles inn i en privat sfære styrt av kvinner og en offentlig styrt av menn. Dermed må det utvikles nye regler for samvær på tvers av kjønnsgransene. Dette skaper en betydelig usikkerhet for mange. Islamistene møter utfordringen ved å kreve nye former for segregasjon. Utdannede kirkenære koptere forkaster islamistenes løsningsforslag og hevder at de “don’t think about anything but boy-girl, boy-girl!” Selv erklærer de seg som “moderne” og hevder at de derfor ikke ser noen fare i å blande kjønnene.⁸ Å være moderne innebærer for dem å ha utdanning og derfor ha vurderingsevne; å vite forskjell på rett og galt; å ha selvkontroll og å ha Jesus i sitt hjerte.

*Eva tillegges ikke i deres tolkning av
syndefallet mer skyld enn Adam;
de lot seg begge friste.*

I koptisk teologi tillegges altså individet både muligheten til, og ansvaret for stadig å utvikle sterkere kontroll med begjæret. Å være kontrollert blir dermed et symbol på at man er et godt menneske på “Guds vei”. Gjennom dette teologiske individfokus mister kvinner ansvaret for menns synder. Lar en mann seg friste av en kvinne – uansett om hun bevisst har fristet ham – forblir det hans ansvar. Det er han som synder; det er han som avslører manglende kontroll og dermed at han er fjern fra Gud. Hennes eventuelle synd blir hennes ansvar, men mannen kan uansett ikke frikjennes.

Pave Shenouda III har ved flere anledninger eksplisitt forkastet menns tradisjonelle tendens til å gi kvinner skylden for egne synder. Og han poengterer sterkt at *enhver er ansvarlig for egne synder*. Koptiske kvinner behøver derfor ikke ta på seg det samme samfunnsansvaret for menn som islamister ofte krever av muslimske kvinner. Kirkenære koptiske menn kan ikke kreve av kvinner at de skal dekke seg til eller oppholde seg i egne rom, fordi dette ville understreke mangler ved dem selv.

Slike teologiske ideer styrkes gjennom den pågående revitaliseringen av Den koptiske kirken. Samtidig er det klart at i mange sosiale sammenhenger tillegges fortsatt kvinnene det største ansvaret, hvilket bidrar til å opprettholde tiltak for å beskytte kvinner (mot dem selv og mot menn). Den individorienterte teologien utfordrer likevel viktige deler av grunnlaget for den tradisjonelle forståelsen av kjønnskomplementaritet. Gjennom dette skapes nye forskjeller mellom kopterne og islamistorienterte muslimer.

• f •

- 1 Historien om Den hellige familiens flukt fra Herodus' soldater står sentralt i kopternes trosforestillinger. Stedene hvor Den hellige familien drakk av kilder, på mirakuløst vis klarte å skjule seg under et tre eller i en hule utgjør fortsatt viktige pilgrimsmål. Gjennom Den hellige familiens flukt på kryss og tvers gjennom Egypt, ble kristendommen på et vis inngravert i det egyptiske territoriet. Egypterne var på det tidspunktet ikke kristne, men kopterne mener i dag at møtet med Jesusbarnet la grunnlaget for at kristendommen senere spredte seg så raskt. Egypterne tok ifølge legenden godt i mot Den hellige familien og det skal ha vært i takknemlighet over dette at Jomfru Maria erklarte at Egypt alltid ville ha en spesiell posisjon i hennes hjerte. Ved flere anledninger, særlig i 1968 og i 1986, skal Jomfru Maria ha åpenbart seg i lange perioder. Dette forstår kopterne som et utslag av denne evige omsorgen for egypterne.
- 2 Den koptiske kirke skiller (i likhet med Moseloven) mellom fødsel av jenter og gutter. En kvinne er utelukket fra kirken i 40 dager etter å ha født en gutt, 80 dager etter å ha født en jente. Dette forklares på flere ulike måter, men en sentral idé er at det er mer slitsomt å føde jenter og / eller at man da mister mer blod og derfor trenger lenger

hvile.

- 3 Den koptiske kirke anvender kirkebegrepet på flere nivåer: Kirken som den altomfattende kirken; de konkrete lokale kirker; familien/hjemmet, og sist, men ikke minst kroppen.
- 4 For en diskusjon av muslimske kvinners betydning for faste og fest, se Buitelaar (1993).
- 5 Til forskjell fra muslimene kan altså koptere ikke skille seg. Ifølge mange koptere gir dette koptiske kvinner en helt annen trygghet enn de muslimske opplever. Samtidig er det klart at de med veldig vanskelige ekteskap kan se det annerledes. Mange av de koptere som konverterer til islam gjør dette fordi de ønsker å skille seg. Senere ønsker de kanskje å vende tilbake til kirken, hvilket aksepteres av kirken, men er forbudt i følge islamsk lov.
- 6 Æresretorikkens voldspreget er i stor grad klasseavhengig; det er i de lavere klasselag man opprettholder den retoriske ideen om æresmord. Det sier seg selv at det er vanskelig å utvikle en pålitelig statistikk over antall æresmord, men den som eksisterer indikerer at æresmord ikke en vanlig reaksjonsmåte (for nærmere diskusjon av ære / æresmord, se Thorbjørnsrud 2002).
- 7 De åndelige heltene består hovedsaklig av asketer fra gullalderen (de første kristne århundrene).
- 8 Begrepet moderne (mudirn) gis dermed et helt spesielt koptisk innhold.

LITTERATURLISTE

- Buitelaar, M. (1993)
«Fasting and feasting in Morocco: Women's participation in Ramadan», Berg, Oxford / Providence
- Father Meskeen (1980)
«The experience of God in a Monk's life», Monastery of St. Macarius, Egypt
- Bishop Moussa (1983)
«Christmas Gift» (utgiver ikke oppgitt)
«Youth & Family Life», Coptic Orthodox Patriarchate Bishopric of Youth, Translation Services, Kairo
- Pave Shenouda III (1993)
«The ordination of women and homosexuality», Coptic Orthodox Publishers Association, London
- Thorbjørnsrud, B. (1989)
«Messias' piker. Koptisk-ortodoks revitalisering i et identitetsperspektiv». Mag.art. i sosialantropologi, Universitetet i Oslo
(1999)
«Controlling the body to liberate the soul. Towards an analysis of the Coptic Orthodox Concept of the body». Dr.art i religionshistorie, Universitetet i Oslo
(2002)
«Ære og skam i et antropologisk perspektiv», i ARR, Idehistorisk tidsskrift 3
- Wakin, E. (1963)
«A lonely minority. The modern story of Egypt's Copts», W. Morrow & Company, New York